

Asiantuntijalausunto kulttuuripoliittisesta selonteosta

Sivistysvaliokunnan kokous, 18.3.2025
Kaarlo Hildén, Taideyliopiston rehtori

Yleisiä kommentteja selonteosta

Kiitän mahdollisuudesta lausua kulttuuripoliittisesta selonteosta. Selonteon yksi tärkeä lähtökohta ja ansio on se, että kulttuuripoliittikkaa tarkastellaan siinä laajasta, yhteiskuntapolitiikan eri osa-alueita koskettavasta näkökulmasta. Selonteossa käsitellään kysymyksiä talouskasvusta kestäväyyteen, eriytymiskehityksestä hyvinvointiin ja viennistä aluepolitiikkaan. Kulttuuri muodostaa yhteiskunnalle tai sosiaaliselle ryhmälle tunnusomaiset henkiset ja aineelliset piirteet. Siihen kuuluvat taiteiden lisäksi perusoikeudet, arvojärjestelmät, perinteet, taidot, tavat ja uskomukset. Kun selonteon pohjalta tehdään päätöksiä, koskettavat ne useimpia yhteiskuntapolitiikan sektoreita ja ajankohtaisia kysymyksiä turvallisuudesta koulutukseen ja kansanterveyteen.

Selonteon liiteosio on erityisen ansiokas ja tärkeä. Luvut, joissa käsitellään laaja nykytilan kuvaus, keskeisten muutosvoimien vaikutus kulttuurin tulevaisuuteen sekä kulttuuripoliitiikan yhteys muihin politiikan aloihin, antavat hyvän pohjan ymmärtää kulttuuripoliittisen päätöksenteon kannalta keskeisiä ilmiöitä ja kehityskulkuja.

Toimenpideosio sisältää paljon tärkeitä asioita, mutta selonteon toimeenpanoa vaikeuttaa toimenpiteiden suuri määrä. Lisähaasteensa tuo se, että monet toimenpiteet on kuvattu varsin yleisellä tasolla – esimerkiksi vastuutahoja ei useimmissa kohdin ole määritelty eikä kustannuksista ole tehty arviota. Selonteko ei sinänsä vielä tarjoa kaikilta osin konkreettisia keinoja asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Nämä selonteon rajoitteet ovat ymmärrettäviä, sillä toimenpiteistä keskusteluun jäi prosessissa vain vähän aikaa, erityisesti huomioiden työryhmän kokoonpanon laajuuden ja moninaisuuden. Lisäksi selonteon pitkä aikajänne ja yhteiskunnassa meneillään olevat suuret muutokset tekevät vaikeaksi toimenpiteiden tarkemman määrittelyn.

Edellä kuvatuista syistä pidän tärkeänä, että selonteon pohjalta laaditaan toimeenpano-ohjelma, jossa 1) toimenpiteitä priorisoidaan, konkretisoidaan, vastuutetaan ja aikataulutetaan, 2) varmistetaan riittävä rahoitus suhteessa tavoitteisiin ja toimenpiteisiin, 3) varmistetaan ylivaalikautinen sitoutuminen, täsmennetään lyhyen ja pidemmän aikavälin keskeiset tavoitteet, toimenpiteet ja mittarit, määritellään vastuutahot ja varmistetaan toimeenpanon edellyttämät valtuudet ja resurssit.

Nostan näiden yleisten huomioiden lisäksi esille muutamia teemoja ja tavoitteita, joiden huomioimista toimeenpanossa pidän erityisen tärkeänä. Osa toimenpiteistä on nostettu suoraan selonteosta, muut ovat uusia selonteon tavoitekuvaan pohjalta luotuja ehdotuksia.

1. Taide- ja kulttuurikasvatuksen potentiaali keskeisten tulevaisuustaitojen tuottajana on tunnistettava ja hyödynnettävä

Suomessa puhutaan paljon siitä, miten oppimistulokset ja koulutustasomme on romahtanut

suhteessa verrokkimaihin. Näiden nostaminen ei kuitenkaan auta, jos koulutus tuottaa vanhentunutta osaamista. Teknologian ja tekoälyn nopea kehitys sekä monikriisi muuttavat oleellisesti sitä osaamista, johon koulutusjärjestelmän tulee tähdätä. Voimakkaimmin korostuvat kyky käyttää teknologiaa viisaasti sekä sellainen erityinen inhimillinen osaaminen ja ymmärrys, jota tekoälyllä ei voida korvata.

World Economic Forumin 2025 listaus¹ tärkeimmiksi koetuista osaamisista on kuvaava:

1. Analyttinen ajattelu
2. Resilienssi, joustavuus ja muuntautumiskyky
3. Kyky johtaa ja vaikuttaa sosiaalisesti
4. Luova ajattelu
5. Motivaatio ja itsetuntemus
6. Teknologinen lukutaito
7. Empatian ja aktiivisen kuuntelemisen taito

On tärkeää huomata, että useimmat keskeisiksi nostetut tulevaisuuden osaamiset ovat sellaisia, joiden kehittymiseen juuri taidekasvatus ja -koulutus pystyy vastaamaan.

Koulutusjärjestelmäämme ohjaava käsitys tavoiteltavista kompetensseista perustuu edelleen liiaksi ajatukseen ihmisestä elävänä tietokoneena, jonka osaamista arvioidaan muistiin ja tiedon prosessointikykyyn perustuvilla mittareilla. Jotta koulutusjärjestelmämme pystyisi aidosti vastaamaan tulevaisuuden osaamishaasteisiin, on taide- ja kulttuurikasvatuksen potentiaali keskeisten tulevaisuustaitojen kehittämisessä pystyttävä tunnistamaan ja hyödyntämään selvästi nykyistä paremmin ja strategisemmin, parhaaseen tutkimustietoon perustuen. Positiivinen tulevaisuuskehitys edellyttää lisäksi, että kulttuurialan ulkopuolisilla elinkeinoelämän sektoreilla opitaan tunnistamaan ja hyödyntämään taide- ja kulttuurialan ammattilaisten erityistä osaamista paljon nykyistä systemaattisemmin ja tehokkaammin. Sosiaali- ja terveysministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö sekä Business Finland ovat tärkeitä toimijoita tässä työssä.

- Meneillään olevassa peruskoulun tulevaisuustyössä on löydettävä keinot, joilla tuetaan mm. sosioemotionaalisten ja eettisten kompetenssien, luovan ja kriittisen ajattelun, vuorovaikutus- ja yhteistyötaitojen sekä itsereflektion ja -tuntemuksen kehittymistä. Viisaasti sovelletulla taidekasvatuksella voidaan vaikuttaa kaikkien näiden kehittymiseen tavoilla, joihin muut aineet ja pedagogiset lähestymistavat eivät kykene.
- Taito- ja taideaineiden osuus on opettajankoulutuksessa on pienentynyt dramaattisesti viime vuosikymmeninä. Luokanopettajien kyky toteuttaa laadukasta taito- ja taideaineiden opetusta on heikentynyt samalla, kun niiden asema opetussuunnitelmassa on pienentynyt. Taideopetuksen saatavuutta ja monimuotoisuutta on lisättävä kaikilla koulutusasteilla.
- Suomeen on laadittu Taideyliopiston johdolla kansalliset taidekasvatuksen- ja koulutuksen visiot vuonna 2022, joissa pyritään vahvistamaan moninaisen taidekasvatuksen kentän toimijoiden tavoitteita, yhteistyötä ja koordinaatiota. Visiotyöt on tärkeä huomioida selonteon toimeenpanossa.²

¹ <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2025/in-full/3-skills-outlook/>

² <https://www.uniarts.fi/projektit/taidekasvatuksen-ja-koulutuksen-kansalliset-visiot-2030/#tutustu-visioihin>

- Niukkenevien resurssien ja kasvavien haasteiden vuoksi on oleellista tukea toimijoiden yhteistyön koordinoitua ja verkostomaisten toimintamallien juurruttamista koko maassa. Kuntien kulttuurikasvatussuunnitelmat ovat yksi tärkeä työkalu tähän.
- Taidekasvatuksen ja -koulutuksen tutkimusperustaisuutta on vahvistettava, ja päätöksenteossa on hyödynnettävä tutkittua tietoa taiteen vaikutuksista.

2. Kulttuuripalvelut mukaan ratkaisemaan väestöpohjan muutoshaasteita

Kulttuuripalveluiden saatavuudessa on valtavia eroja eri puolilla Suomea, eikä selonteko tarpeeksi huomioi tätä epätasa-arvoa. Kulttuuripalveluiden sopeuttaminen Suomen demografisiin haasteisiin ei kuitenkaan riitä – kulttuuri- ja taidealalle tulee luoda aktiivinen rooli ratkaisuiden luomisessa.

Alueelliset haasteet ovat hyvin hyvin erilaisia. Pääkaupunkiseudulla ulkomaalaistaustaisten osuuden nopea kasvu vaatii kulttuuripalveluilta nopeaa uudistumista. Jo nyt työelämään tai korkeakouluun siirtyvien 19-vuotiaiden ikäryhmässä joka neljäs on vieraskielinen. Samaan aikaan erot kantaväestön ja ulkomaalaistaustaisten oppimistuloksissa ovat OECD-maiden suurimmat ja vieraskieliset ovat huomattavan aliedustettuja korkeakoulutuksessa.

Ikääntyvällä Suomella ei ole varaa nykyiseen segregatiokehitykseen. Segregatio on perustaltaan kulttuurinen ilmiö, jonka ratkaisuisa koulutuksella ja kulttuuripalveluilla on keskeinen rooli. Kulttuuripalveluiden tulee pystyä saavuttamaan yhä taustoiltaan yhä moninaisempi joukko kansalaisia, jotta eri kulttuurien välinen dialogi rakentaisi yhteiskuntaa yhdessä pitävää yhteistä kulttuurista identiteettiä. Toisaalta yhä monikulttuurisempi väestö on myös merkittävä mahdollisuus kasvulle: monet alan vetovoimaisimmista vientituotteista syntyvät erilaisten kulttuurien kohtaamisista. Kansallisromanttinen kuvasto ei enää riitä tekemään suomalaista kultturia kansainvälisesti kiinnostavaksi.

Toisaalla haaste on päinvastainen: kasvukeskusten ulkopuolella nopeasti vanheneva väestö edellyttää kunnilta ja kulttuurilaitoksilta kykyä mukautua muuttuvaan väestöpohjaan ja siitä seuraaviin taloudellisiin realiteetteihin. Kulttuurilla on kykyä kasvattaa alueellista veto- ja pitovoimaa. Oleellista on tunnistaa kulttuuripalveluiden ja -tapahtumien merkittävä rooli alueen elinvoiman ylläpitämisen kannalta ja luoda alueellisen ja sektoreiden välisen yhteistyön avulla sellaisia toimintamalleja, joilla kulttuuripalvelut voidaan pitää saavutettavina myös ikärakenteeltaan vanhenevilla muuttotappioalueilla. Jos kulttuuripalvelut näivettyvät, se voimistaa edelleen alueellista eriytymiskehitystä.

- Pääkaupunkiseudun kulttuuripalveluita tuottaville toimijoille luodaan yhdessä kaupunkien kanssa syrjäytymistä ehkäisevä sekä kulttuurien välistä dialogia ja integraatiota edistävä ohjelma. Keskeiset toimijat, kuten säätiöt, uudenmaan liitto, kaupungit ja valtion rahoitusta saavat kulttuurilaitokset, tulee saada mukaan ohjelman laatimiseen ja toimeenpanoon yhdessä vastuuministeriöiden kanssa.
- Alueilla, joilla väestön ikääntyminen ja muuttotappio synnyttävät merkittäviä haasteita kulttuuripalveluiden ylläpitämiselle, tarvitaan erityisiä tukitoimia uusien toimintamallien ja alueellisten yhteistyörakenteiden synnyttämiseksi. Kulttuurin aluehallinnolle tarvitaan kokonaisvastuullista ajattelua, alueellisen verkoston vahvistamista ja rakenteita, jotka kannustavat alueellisten viranomais-toimijoiden sekä taide- ja kulttuuritoimijoiden keskinäiseen yhteistyöhön. Tarvitaan kansallinen ohjelma kulttuurin saavutettavuuden ja elinvoiman takaamiseksi, jotta alueellinen

eriytymiskehitys saadaan pysäytettyä.

3. Kulttuurialan toimintakyky on turvattava - keikahduspiste on lähellä

Kulttuuripoliittisen selonteon tavoitteet ja toimenpiteet ovat monelta kohdin selkeässä ristiriidassa tämänhetkisten kulttuurialan kehityskulkujen kanssa. Jo nyt tehdyt leikkaukset uhkaavat kulttuurilaitosten ja vapaan kentän toimijoiden kykyä jatkaa toimintaansa, sillä taloudellisia puskureita tai korvaavia rahoituslähteitä ei ole. Lisäleikkaukset saattavat johtaa siihen, että vuosikymmeniä rakennettu ekosysteemi romahtaa, eikä sen uudelleen rakentaminen ole helppoa. Selonteko tulisi silloin kirjoittaa uudelleen muuttuneista lähtökohdista käsin. Tämän dystopian sijaan tulisi edistää pitkäjänteistä, selonteon tavoitteiden edistämisen mahdollistavaa kulttuuripoliitiikkaa.

- Rahoituspäätökset tulee sitoa pitkäjänteiseen kulttuuripoliittiseen visioon.
- Kulttuuri- ja luovien alojen tilasto- ja tietoperustan vahvistaminen ja sen hyödyntäminen päätöksenteossa on olennaista, jotta rajalliset resurssit pystytään kohdentamaan vaikuttavasti.
- Alan ammattilaiset ovat tyypillisesti itsensätyöllistäjiä, pienyrittäjiä ja freelancereita, jotka saavat tulonsa monista eri lähteistä. Työehdoissa, tukimuodoissa ja sosiaaliturvassa on merkittäviä kehitystarpeita, joihin täytyy löytää ratkaisut.
- Taiteen ja kulttuurin ostamiseen ja tukemiseen lahjoituksin tulee luoda verotukselliset kannustimet.
- Rahoituslähteiden monipuolisuutta kehitetään tavoitteellisesti varmistamaan riittävät resurssit kulttuuri- ja luovilla aloilla. Avustus- ja valtionosuusrahoituksen rinnalla vahvistetaan toimijoiden omien tulojen kasvattamista ja pääomarakenteen kehittymistä.
- Alan strategisen rahoittajayhteistyön vahvistamiseksi toimeenpannaan yksityisten säätiöiden, alueellisten toimijoiden sekä OKM:n ja TEM:n välinen vuosittainen tavoitteellinen ja konkreettinen tulevaisuusfoorumi, jossa muodostetaan kulttuuri- ja luovien alojen analyttinen tilannekuva ja muodostetaan suunnitelma yhteisistä tulevaisuustoimenpiteistä.

4. Luovista aloista vauhtia aineettomaan arvonaluontiin ja yhteiskunnallisiin innovaatioihin

Työn tuottavuutta ja talouskasvua voi saavuttaa kestävästi vain inhimilliseen pääomaan perustuvan aineettoman arvonaluonnin alueella. Suomi ei pysty kilpailemaan tuotteiden tai työvoiman hinnalla. Emme myöskään voi luoda kasvua kiihdyttämällä luonnonvarojen hyödyntämistä – Eurostatin tilaston³ perusteella käytämme jo nyt kotimaisia luonnonvaroja henkeä kohti enemmän kuin mikään muu EU-maa. Pörssiarvoltaan maailman suurimpien yritysten liiketoiminta perustuukin suurimmalta osin aineettomaan arvonaluontiin, kuten tietoon, osaamiseen, luovuuteen, patentteihin, tekijänoikeuksiin, muotoiluun ja parempaan palvelukokemukseen.⁴ Luovilla aloilla on keskeinen rooli näiden aineettomien

³ <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2022/suomi-kuluttaa-luonnonmateriaalejaan-huomattavasti-enemman-kuin-muut-eu-maat-materiaalilinpito-kuvaa-luonnon-hyodyntamista>

⁴ <https://oceanomo.com/intangible-asset-market-value-study/>

arvojen tuottamisessa. Kysymys on, haluammeko olla tässä kasvussa mukana. Jos haluamme, on luovien alojen roolia innovaatio- ja elinkeinopolitiikassa vahvistettava.

- o TKI-rahoitusta ja yritystukia on kohdennettava taide- ja kulttuurialojen osaamista hyödyntävään, aineettomaan arvонуontiin pohjautuvaan elinkeino- ja innovaatiotoimintaan.
- o Taidelähtöisiä yrityshautomoita ja liiketoimintamallien kehitystyötä on vauhditettava julkisella rahoituksella.
- o Käynnistynyt työ luovien alojen kasvustrategian luomiseksi on tärkeä avaus. Vaikuttavuus syntyy kuitenkin vasta strategian onnistuneesta toimeenpanosta.

5. Kulttuuripolitiikalla voidaan vaikuttaa mielenterveyskriisin ja tulevaisuususkon rapautumiseen

Henkisen hyvinvoinnin heikkeneminen vaikuttaa työn tuottavuuteen ja kansantalouteen. Mielenterveyden häiriöt ovat kasvaneet rajusti vuoden 2016 jälkeen ja niistä on tullut selvästi suurin syy suomalaisten pitkille sairauspoissaoloille. OECD:n arvion mukaan mielenterveyden häiriöiden kustannukset ovat Suomessa vuosittain noin 11 miljardia euroa.⁵ Sitran tuore tulevaisuusbarometri kertoo, että 46% suomalaisista näkee tulevaisuuden nykyhetkeä huonompana. Oma hyvinvointimme ja tulevaisuususkomme ovat sekä keskeisimpiä tuotannontekijöitä että yhteiskuntapolitiikan tärkeimpiä tavoitteita.

Kulttuuriala tuottaa henkisen hyvinvoinnin kannalta keskeisiä palveluita, joiden kehittäminen on paitsi työn tuottavuuden, myös mielekkään elämän ja myönteisen yhteiskuntakehityksen kannalta oleellisen tärkeää. Polarisaatio, eriarvoistumiskehitys, demokratian rapautuminen, luontokato, ilmastonmuutos ja ulkopoliittisten jännitteiden kasvu heikentävät tulevaisuususkoa ja korostavat kulttuurin keskeistä roolia elämäämme koskettavien vaikeiden kysymysten käsittelyssä.

Elämän laatu ja merkityksellisyys, koettu hyvinvointi ja arjen toimivuus ovat tekijöitä, joista olemme valmiita maksamaan hiukan enemmän. Arvonluomisen kannalta keskeiseksi haasteeksi muodostuu ihmisten hyvinvointitarpeiden ja -ongelmien ymmärtäminen ja ratkaiseminen. Tässä suhteessa myös hyvinvointipoliittinen keskustelumme on liian kapea-alaista. Se korostaa fyysiseen terveyteen ja materiaaliseen niukkuuteen liittyviä ongelmia. Ne ovat edelleen tärkeitä, mutta nyky-yhteiskunnassa ihmisillä on myös paljon henkiseen ja koettuun hyvinvointiin liittyviä ongelmia, joihin voidaan vaikuttaa kulttuuripolitiikan keinoin.

Koetun hyvinvoinnin ongelmien juurisyiden ymmärtäminen ja niihin liittyvien ratkaisujen kehittäminen edellyttää ihmisen elämän, aktiviteettien ja toimintaympäristön syvällistä ymmärtämistä henkisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Ratkaisuja tulee hakea ennaltaehkäisevästä työstä, jossa hyödynnetään laajasti kulttuurin ja taiteen keinoja tuottaa merkitykselliyttä, osallisuutta ja hyvinvointia.

⁵ <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/yksin-parjaamisen-aika-on-ohi-mielenterveyden-manifesti-tyoelamaan->

- Luodaan uusia yhteistyö- ja rahoitusmalleja, joilla tuetaan kulttuuri- ja taidealojen potentiaalin hyödyntämistä sosiaalista ja inhimillistä arvoa tuottavien yhteiskunnallisten innovaatioiden synnyttämisessä.
- Tunnustetaan kulttuurin merkitys osana sosiaali- ja terveyspalveluita. Hyvinvointialueiden ja kuntien rahoitusjärjestelmään sisältyvien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen HYTE-kertoimien painoarvoa lisätään ja kriteereitä ja mittareita tarkistetaan paremmin vaikuttavaa ennaltaehkäisyä tukeviksi.
- Vahvistetaan kulttuurin hyvinvointivaikutusten hyödyntämiseen liittyvää moniammatillista erityisosaamista ja vakiinnutetaan se osaksi kaikkien hyvinvointialueiden toimintaa.
- Perustetaan THL:n, STM:n ja OKM:n johdolla valtakunnallinen kulttuurihyvinvoinnin tutkimus- ja kehittämisohjelma. Tutkittuun tietoon pohjautuva tavoitteellinen ja vaikuttava kehitystyö edellyttää korkeakoulujen, kuntasektorin, hyvinvointialueiden sekä vastuuministeriöiden tiivistä yhteistyötä.